

Цитування:

Шишлюк Є. Г. Художня діяльність Антоніо Соларіо: проблематика інтерпретації фактів та атрибуції творів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 279–284.

Шишлюк Євгеній Геннадійович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтва
<https://orcid.org/0000-0002-7358-7864>
e.shyshliuk@gmail.com

Shyshliuk Ye. (2024). Artistic Activity of Antonio Solario: Problems of Interpreting Facts and Attributing Works. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 279–284 [in Ukrainian].

ХУДОЖНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ АНТОНІО СОЛАРІО: ПРОБЛЕМАТИКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФАКТІВ ТА АТРИБУЦІЇ ТВОРІВ

Мета дослідження – систематизація та аналіз наявних біографічних відомостей Антоніо Соларіо, відомого також як Ла Зінгаро, або «Циган» – представника італійського образотворчого мистецтва; осмислення проблематики творчого доробку митця й визначенні його місця в мистецькому середовищі Італії епохи Відродження. Для цього використано історико-культурний та хронологічний **методи дослідження**, систематизацію, мистецтвознавчий та образно-стилістичний аналіз. **Наукова новизна** полягає в тому, що в український науковий простір вперше введено дані науковців різних століть про життя і творчість італійського художника Антоніо Соларіо та вперше здійснено спробу комплексної атрибуції чотирьох творів його авторства.

Висновки: у статті систематизовано, конкретизовано й проаналізовано дані про основні етапи біографії митця, з урахуванням того, що натеper існують розбіжності в даних про його походження та місця перебування. У межах чого встановлено факт наявності великої кількості суперечливих даних про нього як видатного представника Італійського Відродження та охарактеризовано ці суперечності згідно з хронологічним принципом. Зазначено, що митець має венеціанське походження та в різні періоди свого життя працював у м. Неаполь, італійському регіоні Марке й на території нинішньої Великої Британії. Окремо розглянуто кілька гіпотез походження прізвиська «Ла Зінгаро». Описано основні етапи еволюції творчої манери митця – від ранніх венеціанських впливів до формування зрілого неаполітанського стилю, що органічно поєднало досягнення майстрів Відродження. З'ясовано, що на його розвиток вплинула творча манера таких митців італійського Ренесансу як Перуджіно, Пінтуріккіо та ін. Підсумовано, що постать Антоніо Соларіо уособлює багатомірні процеси в мистецтві Італійського Відродження та надає ряд напрямків для подальшої дослідницької роботи.

Ключові слова: Ла Зінгаро, Італійське Відродження, художня творчість, живопис, циган, образотворче мистецтво, фреска.

Shyshliuk Yevhenii, Postgraduate Student, Department of Art History, National Academy of Culture and Arts Management

Artistic Activity of Antonio Solario: Problems of Interpreting Facts and Attributing Works

The purpose of the article is the systemisation and analysis of the available biographical information about Antonio Solario, also known as Lo Zingaro or “The Gypsy” – a representative of Italian fine art; comprehending the problems of interpreting the artist’s creative works and defining his place in the artistic environment of the Italian Renaissance. For this purpose, historical-cultural and chronological **research methods** were used, as well as systematisation, art history analysis and figurative-stylistic analysis. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time, data from scientists of different centuries about the life and work of the Italian artist Antonio Solario has been introduced into the Ukrainian scientific realm, and for the first time an attempt has been made at a comprehensive attribution of four works by the artist. **The conclusions** made were that the article systemises, specifies and analyses the data on the main stages of the artist's biography, taking into account that there still exist discrepancies in the information about his origin and places he stayed. Within the framework, the fact of the existence of a large number of contradictory data about him as an outstanding representative of the Italian Renaissance has been established and these contradictions have been characterised according to the chronological principle. It is noted that the artist has Venetian origins and at different periods of his life worked in Naples, the Italian region of Marche and on the territory of present-day Great Britain. Several hypotheses about the origin of the nickname “Lo Zingaro” are considered separately. The main stages in the evolution of the artist's creative manner are described – from early Venetian influences to the formation of a mature Neapolitan style that organically combined the achievements of Renaissance masters. It was found that his development was influenced by the creative style of such

Italian Renaissance artists as Perugino, Pinturicchio and others. It is summarised that the figure of Antonio Solario personifies the multidimensional processes in the art of the Italian Renaissance and provides a number of areas for further research.

Keywords: Lo Zingaro, Italian Renaissance, artistic work, painting, gypsy, fine art, fresco.

Актуальність дослідження. Твори художників епохи Відродження належать до світової образотворчої спадщини та активно вивчаються представниками різних галузей науки, особливо – мистецтвознавства, культурології та історії. Однак, попри наявність численних праць у цих напрямках, натепер існують прогалини у вивченні біографічних даних і творчого доробку окремих митців або художніх творів. Так, життєвий і творчий шлях італійського художника епохи Відродження Антоніо Соларіо (бл. 1465–1530) досі залишається овіяним чималою кількістю легенд та непевних гіпотез – тим більше якщо взяти до уваги той факт, що безпосередньо в українському мистецтвознавстві не існує жодної відокремленої праці, присвяченої йому.

Проте жодного сумніву не викликає визначна роль цього доволі маловідомого художника в розвитку італійського живопису на зламі XV–XVI ст. Тож існує потреба в дослідженні відомого нині творчого доробку митця, що дозволить побороти ряд суперечностей та невизначеностей, пов'язаних з атрибуцією, датуванням та інтерпретацією творів Антоніо Соларіо, а також з уточненням окремих фактів його біографії.

Аналіз досліджень і публікацій. У межах систематизації історіографічних матеріалів, присвячених постаті А. Соларіо, з'ясовано, що питання атрибуції окремих творів та уточнення деяких фактів біографії художника порушувалися в низці спеціальних досліджень, серед яких праці Б. де Домінічі [8], Л. Паньйотти [11] та ін. Важливим етапом досліджень стала публікація в 1907 р. Е. Модільяні матеріалів, у яких описано твір «Мадонна з немовлям» з фондової збірки Національного музею і галерей Каподімонте (м. Неаполь, Італія). На ній був виявлений підпис, що дав змогу атрибутувати його як такий, що належить А. Соларіо. Ця знахідка дозволила простежити еволюцію стилю митця між 1502 та 1515 рр. [2]. За рік перед тим К. Гріджоні також оприлюднив дані про митця. Л. Бреднер в 1956 р. опублікував невідомі раніше поеми англійського вченого XVI ст. Дж. Леланда, присвячені картинам А. Соларіо, що в той період зберігалися в Англії [4]. Це дало підстави науковцеві висловити припущення щодо перебування художника на Британських островах. У статті А. М. Езе

(2009) на основі архівних матеріалів доведено посередництво абата Луїджі Челотті у продажу двох картин А. Соларіо, одна з яких – «Мадонна з немовлям» [7]. Ґрунтовний аналіз доробку італійського митця та уточнення атрибуції здійснено у статті Л. Паньйотти (2011).

З огляду на проблематику теми, цінними є дані про життя і твори цього художника з інтернет-ресурсів музейно-галерейних інституцій Великої Британії. Так, стисла інформація міститься на офіційному сайті Британського музею (м. Лондон, Велика Британія), де зазначено, що він є художником (ймовірно, венеціанського походження), який свого часу працював в італійському регіоні Марке, а після цього, напевно, в Неаполі [3]. На сайті Лондонської національної галереї наявна інформація про три роботи авторства Антоніо Соларі: «Мадонна з немовлям і святим Іоанном», «Свята Катерина Александрійська», «Свята Урсула» [1].

Отже, аналіз фрагментарних даних про діяльність цього митця міститься у низці наукових досліджень переважно італійських науковців [10] та на офіційних британських інтернет-ресурсах. А у вітчизняному мистецтвознавчому дискурсі його творчі здобутки залишилися поза увагою.

Мета дослідження – виокремити й систематизувати наявні біографічні відомості й дані про творчий доробок Антоніо Соларіо, проаналізувати проблематику їхньої достовірності та визначити його місце в мистецькому середовищі Італії епохи Відродження.

Виклад основного матеріалу. Антоніо Соларіо народився близько 1465 р. в Італії. Історик Б. де Домінічі в праці «Життєписи неаполітанських художників, скульпторів і архітекторів» (1742) подає біографію художника, де стверджує, що митець як представник ромського етносу, спочатку займався створенням виробів із міді (мідникарством) – звідки й походить його прізвисько «Циган» (Ла Зінгаро). Нібито через хист до малювання юнак потрапив в майстерню придворного живописця Колантоніо Нікколо Антоніо. Там він закохався у доньку вчителя, за що був вигнаний [8]. Але зауважимо, що все більшого поширення серед зарубіжних науковців набуває думка про те, що факти,

представлені в праці Б. де Домінічі є дещо хибними.

Наприклад, дослідниця творчого спадку А. Соларіо, Л. Паньйотта спростовує деякі дані про художника, поширені Б. де Домінічі і його послідовниками, які вже сприймаються широким загалом як істини. Наприклад, вчена піддає сумніву твердження про те, що художник мав саме ромське походження, роздумуючи в своєму дослідженні над тим, чи справді він належав до ромського етносу? Натомість вона висловила припущення, що прізвисько «Ла Зінгаро» А. Соларіо мав тому, що багато мандрував – вчена проводить паралель із мандрівним (кочовим) стилем життя ромів. Водночас Л. Паньйотта дала читачам простір для самостійного аналізу – зазначила, що він таки може бути представником ромського етносу. Така ситуація свідчить про інтерес до особистості художника та має перспективи до розв'язання в майбутньому засобами наукового пошуку [11].

Точне місце народження художника невідоме, проте в зарубіжних наукових колах існує припущення, що він був уродженцем Венеції. У 1828 р. це місто було уточнено Д. Москіні як ймовірне місце народження А. Соларіо, коли було знайдено підпис на одному з його знакових творів – картини «Мадонна з немовлям і святим Іоанном» (бл. 1505 р.) (Рис. 1). Завдяки абату Луїджі Челотті (*Luigi Celotti*) (1759–1843), котрий придбав полотно і профінансував його реставрацію, вдалося розкрити прихований підпис художника. Ця знахідка дозволила обґрунтувати венеціанське походження А. Соларіо, про що засвідчує напис латинською «*Antonius desolario / venetus f.*» [10].

Згодом, як підтвердження венеціанського коріння Ла Зінгаро, в 1906 р. К. Гріджоні опублікував документ про роботу художника в регіоні Марке, в якому йдеться про «Антоніо Соларіо з Венеції», в межах дослідження «Біографічні та художні дані про Вітторіо і Джаково Кривеллі» в Бібліографічному огляді італійського мистецтва [5]. Це був договір, укладений 21 квітня 1502 р. між Джакомо Кривеллі й Антоніо Соларіо, який зобов'язувався закінчити поліптих для головного вівтаря церкви Сан Франческо в Озімо [5]. Тобто, саме в цьому регіоні в 1502 р., у м. Фермо у своїх підписах Антоніо Соларіо називає себе венеціанцем. Цей вівтарний образ (1506) виразно демонструє зв'язок із місцевою художньою традицією. Дані, розповсюджені Б. де Домінічі про те, що Ла Зінгаро був уродженцем Неаполітанського королівства (а

саме, регіону Абруццо, містечка Чивіта-д'Антіно), не містять під собою жодного документального підґрунтя [6].

Рис. 1. Антоніо Соларіо «Мадонна з немовлям і святим Іоанном», бл. 1505

Твір «Мадонна з немовлям і святим Іоанном» є показовим для розуміння переплетіння різних стильових впливів у живописній спадщині художника [7]. Його композиція традиційна для сюжетів Відродження – Мадонна тримає немовля Ісуса, поруч зображено маленького Іоанна Хрестителя. Трав'янисто-зелене тло драпірування надає роботі смиренного затишку, немов натякає на єдність людини з навколишнім світом. Його краса уособлена в пейзажі з правого боку картини, що відіграє другорядну роль своєрідної «завіси» позаду фігур. Митець проявив неабияку майстерність у передачі об'єму і світлотіні, пластичності й деталізації облич.

Таким чином, ця та інші картини демонструють віртуозне поєднання венеціанської колористичної традиції з досягненнями неаполітанської школи на зламі XV–XVI ст. у зображенні подробиць, що робить їх надзвичайно цікавими для дослідження. З одного боку, А. Соларіо постає як репрезентант естетики венеціанської школи, котрий транслював її досягнення у Неаполі, адже свого часу проживав і творив там. З іншого – він зазнав відчутного впливу неаполітанського мистецького середовища. А в загальному, і центрально-італійського, оскільки певний відрізок свого життя працював у регіоні Марке, який знаходиться саме в центрі Італії. Аналізуючи твори митця з м. Реканаті та м. Фермо цього регіону, простежуються його зв'язки з представниками умбрійсько-

маркіанської школи, зокрема, П'єтро Перуджіно (*Pietro Perugino*) та Пінтуріккіо (*Pinturicchio*).

Фрески в неаполітанському монастирі Сан Северіно (1515) свідчать про вже складену індивідуальну манеру Антоніо Соларіо. Однією з найвідоміших робіт, створених ним у Неаполі, під впливом Неаполітанської школи живопису, є цикл із 20 фресок на сюжети з життя Св. Бенедикта, створений у 1515 р. (рис. 2), для клуатру монастиря Святих Северіно і Сосіо (нині – Державний архів Неаполя) [9]. Ці фрески репрезентують поєднання венеціанської школи (перспективні архітектурні фони, колорит) та досягнення неаполітанців у деталізації переднього плану. На одній із фресок наявний підпис автора та дата створення.

Рис. 2. Антоніо Соларіо, фреска з циклу «Життя в. Бенедикта», 1515

Зразком неаполітанського періоду творчості Ла Зінгаро є й «Портрет чоловіка», також відомий як «Кондотьєр» (Рис. 3), довгий час приписуваний мистецькою спільнотою художнику Антонелло да Мессіні. Цю картину наприкінці 60-х рр. XIX ст. придбав граф Едмон де Пурталес-Горж'є за символічну суму 750 франків у абата Луїджі Челотті. Згодом вона перейшла до зібрання Лувру за 113 тис. франків. Постало питання авторства портрета, який за стилістичними ознаками більш тяжіє до неаполітанської, ніж до венеціанської школи. У мистецько-науковій спільноті утвердилась думка, що ця робота належить до пізнього періоду творчості А. Соларіо, котрий на той час уже міг зазнати помітного впливу неаполітанського оточення. Тож, «Кондотьєр» постає як ще один доказ складнощів атрибуції

доробку художника, що працював на перетині різних художніх традицій, коли перебував у різних містах та навіть країнах [7]. На картині зображено харизматичне вольове обличчя молодого кондотьєра (командира одного з військових загонів, які в XIV–XVI ст. перебували на службі в італійських містах-комунах) підкреслене чистим чорним тлом. У такому ж кольорі виконане вбрання портретованого. Руде волосся кондотьєра ніби натякає на запальний характер, який веде підлеглих за собою. Портрету притаманна достовірність і чуттєва глибина, що не потребує зайвих композиційних деталей.

Рис. 3. Антоніо Соларіо «Кондотьєр»

Встановлено факт перебування Ла Зінгаро й на території нинішньої Великої Британії, проте невідомо, в які роки саме це було. Англійський поет-сучасник художника, Джон Леланд (*John Leland*) згадує про його візит: у своїх «Поемах» присвятив дві епіграми роботам А. Соларіо, що зберігалися в Англії. Це «Голова Іоанна Хрестителя» та портрет лицаря Томаса Данведа. Саме це дало підстави припустити про візит митця на Британські острови [4].

У Великій Британії на даний час зберігається вітвар-триптих (1514) (рис. 4), що отримав назву Вітіпул від імені замовника – впливового лондонського купця й політичного діяча Пола Вітіпула. На даний час точно не відомо, цей триптих було створено під час перебування купця в Італії, який бував там у справах, чи безпосередньо в Англії, де свого часу жив А. Соларіо [12]. Центральна частина Триптиха, «Мадонна з немовлям та святими» знаходиться в фондовій збірці Бристольського музею (м. Бристоль). Бічні частини з образами Св. Катерини Олександрійської та Св. Урсули

зберігаються в Лондонській національній галереї (м. Лондон). На центральній частині триптиха, в просторій темній кімнаті з двома великими вікнами, крізь які проглядається гірський ландшафт, зображено Мадонну, яка поклоняється немовляті Христу, що лежить на двох подушках та на мармуровому столі, що обрисами нагадує вівтар. На колінах перед Христом стоїть Пол Вітіпул. У правому нижньому куті центральної частини триптиха наявний пергамент із надписом «Orate pro anima Pauli Withipol» («Моліться за душу Пола Вітіпула»).

Композиція та стилістика триптиха цілком відповідає зразкам венеціанського живопису доби Відродження. Втім, деякі риси – увага до деталей тла, моделювання об'ємів –

демонструють вже сформований «неаполітанський» почерк зрілого А. Соларіо. На лівій частині вівтаря зображено Св. Катерину з її атрибутом – колесом із шипами, на якому вона прийняла мученицьку смерть, відмовившись від заміжжя, оскільки вважала себе нареченою Христа. На правому елементі вівтаря автор зобразив Св. Урсулу зі стрілою, якою її було замучено гунами в м. Кельн, відмовившись стати дружиною їхнього вождя, коли поверталася із паломницької подорожі з Риму. Оскільки робота датована 1514 р., вона репрезентує кульмінацію майстерності художника та органічне поєднання різних стилєвих напрямів в його творчості [11].

Рис. 4. Антоніо Соларіо Триптих Вітіпул, 1514

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що українському науковому дискурсі вперше здійснено спробу атрибуції чотирьох творів авторства А. Соларіо в контексті аналізу суперечливих відомостей про його біографію.

Висновки. Проведене дослідження життєвого шляху й творчого доробку видатного представника Італійського Відродження А. Соларіо, відомого також як Ла Зінгаро, або Циган (бл. 1465–1530), конкретизує та уточнює основні віхи біографії митця, подає різні наукові точки зору на його походження та місця перебування. Окремо розглянуто кілька гіпотез походження прізвища «Ла Зінгаро». Встановлено основні етапи еволюції творчої манери митця – від ранніх венеціанських впливів до формування зрілого неаполітанського стилю, що органічно поєднало досягнення майстрів Відродження.

З'ясовано, що на творчість митця вплинула творча манера таких митців італійського Ренесансу як Перуджіно, Пінтуріккіо та інші. Постать А. Соларіо постає яскравим репрезентантом складних міжрегіональних процесів в італійському мистецтві доби Високого Відродження, що зумовлює перспективність подальшого поглибленого вивчення його багатогранної спадщини.

Література

1. Antonio de Solario (probably active 1502–1518). *The National Gallery, London*. URL: <https://www.nationalgallery.org.uk/artists/antonio-de-solario> (дата звернення: 15.01.2024).
2. Antonio Solario e gli affreschi nel chiostro del Platano a Napoli. Spunti di critica tra Otto e Novecento e problemi iconografici. *In Storia della Critica d'arte. Annuario della S.I.S.C.A.* 2019. Pp. 245–268.

3. Antonio Solario. Collections Online. *British Museum*. URL: <https://www.britishmuseum.org/collect ion/term/BIOG187937> (дата звернення: 15.01.2024).

4. Bradner L. Some unpublished poems by John Leland, in *Publications of the Modern Language Association*, LXXI. 1956. № 4. P. 827–836.

5. Cara R. Solari, Antonio, Detto Lo Zingaro. *Treccani*. URL: [https://www.treccani.it/enciclopedia/solari-antonio-detto-lo-zingaro_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/solari-antonio-detto-lo-zingaro_(Dizionario-Biografico)/) (дата звернення: 15.01.2024).

6. Dominici B. d. Vite dei pittori, scultori ed architetti napoletani di Bernardo de Dominici. Napoli, 1840. 590 p. URL: <https://archive.org/details/vitedeipittoris02domigoog/page/n598/mode/2up> (дата звернення: 15.01.2024).

7. Eze A. M. «Abbé Celotti and the Provenance of Antonello da Messina's 'The Condottiere' and Antonio de Solario's 'Virgin and Child with St. John'». *The Burlington Magazine*. Vol. 151, No. 1279. 2009. P. 673–677.

8. La favola dello zingaro Antonio Solario. *Zona Grigia*. 2021. URL: <https://www.zonagrigia.it/blog/2021/04/24/la-favola-dello-zingaro-antonio-solario/> (дата звернення: 10.02.2024).

9. Lo zingaro: il fabbro divenuto pittore per amore, il chiostro del Platano. *Turista Curioso*. 2021. URL: <https://turistacurioso.jimdofree.com/2021/03/26/lo-zingaro-il-fabbro-divenuto-pittore-per-amore-il-chiostro-del-platano/> (дата звернення: 15.01.2024).

10. Moschini G. Memorie della vita di Antonio de Solario detto il Zingaro. *Books on Google Play*. URL: <https://play.google.com/store/books/details?id=K71bA AAAQAAJ&rdid=book-K71bAAAAQAAJ&rdot=1> (дата звернення: 15.01.2024).

11. Pagnotta L. Per Antonio Solario un riesame critico e alcune proposte attributive. *Semanticscholar*. 2011. Vol. 96, №. 9. P. 59–108

12. Saint Ursula. The National Gallery, London. URL: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/antonio-de-solario-saint-ursula> (дата звернення: 15.01.2024).

References

1. Antonio de Solario (probably active 1502–1518). (n.d.). The National Gallery, London. Retrieved from: <https://www.nationalgallery.org.uk/artists/antonio-de-solario> [in English].

2. Antonio Solario and the frescoes in the cloister of the Platano tree in Naples. Ideas for criticism between

the nineteenth and twentieth centuries and iconographic problems in *History of Art Criticism* (2019). *Annuario della S.I.S.C.A.*, 245–268. [in Italian].

3. Antonio Solario. Collections Online. (n.d.). *British Museum*. Retrieved from: <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG187937> [in English].

4. Bradner, L. (1956). Some unpublished poems by John Leland, in *Publications of the Modern Language Association*. LXXI, 4, 827–836. [in English].

5. Cara, R. (2018). Solari, Antonio, known as the Gypsy. *Treccani*. Retrieved from: [https://www.treccani.it/enciclopedia/solari-antonio-detto-lo-zingaro_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/solari-antonio-detto-lo-zingaro_(Dizionario-Biografico)/) [in Italian].

6. Dominici, B. d. (1840). *Lives of Neapolitan painters, sculptors and architects by Bernardo de Dominici*. Retrieved from: <https://archive.org/details/vitedeipittoris02domigoog/page/n598/mode/2up> [in Italian].

7. Eze, A. M. (2009). «Abbé Celotti and the Provenance of Antonello da Messina's 'The Condottiere' and Antonio de Solario's 'Virgin and Child with St. John'». *The Burlington Magazine*, 151 (1279), 673–677. [in English].

8. The fable of the gypsy Antonio Solario. (2021). *Zona Grigia*. Retrieved from: <https://www.zonagrigia.it/blog/2021/04/24/la-favola-dello-zingaro-antonio-solario/> [in Italian].

9. The Gypsy: The Blacksmith Who Became a Painter for Love, the Cloister of the Plane Tree. (2021). *Turista Curioso*. Retrieved from: <https://turistacurioso.jimdofree.com/2021/03/26/lo-zingaro-il-fabbro-divenuto-pittore-per-amore-il-chiostro-del-platano/> [in Italian].

10. Moschini, G. (1828). *Memoirs of the life of Antonio de Solario known as the Gypsy*. *Books on Google Play*. Retrieved from: <https://play.google.com/store/books/details?id=K71bAAAAQAAJ&rdid=book-K71bAAAAQAAJ&rdot=1> [in Italian].

11. Pagnotta, L. (2011). For Antonio Solario a critical re-examination and some attribution proposals. *Semanticscholar*, 96 (9), 59–108 [in Italian].

12. Saint Ursula. (n.d.). The National Gallery, London. Retrieved from: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/antonio-de-solario-saint-ursula> [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.01.2024
Отримано після доопрацювання 19.02.2024
Прийнято до друку 27.02.2024